

УДК 7.072.2:82-6

ДО ЖИТТЄПИСУ КОСТЯ ШИРОЦЬКОГО (липень 1918 – вересень 1919 рр.)

Василь Горбатюк, Ростислав Забашта

Повернення із забуття імен, життєписів, творчості видатних людей України триває. Наразі мова про Костянтина Віталійовича Широцького (псевдо К. Ладиженко) (26.05.1886 – 13.09.1919) – видатного вітчизняного мистецтвознавця, а ще етнограф та фольклориста, археолога та літературознавця, активного учасника стрімкого процесу відродження національної науки, освіти, автора близько ста п'ятдесяти праць (із них – монографії «Очерки по истории декоративного искусства Украины. I: Художественное убранство украинского дома» (К., 1914), путівника «Киев» (К., 1917), збірки нарисів «Иллюстрированная история Галичины в кратких очерках» (Петроград, 1915), брошур «Буковина. ("Зеленая Русь") и ее прошлое» (Петроград, 1915) та «Краткая история галицкого княжества» (Петроград, 1915)¹, понад вісімдесяти статей та публікацій, двадцяти восьми рецензій, вісімнадцяти не видрукованих рукописів, серед них «Історія українського мистецтва» (у 2-х т.), «Начерки з історії української культури» (у 2-х вип.), «Історія виучення староукраїнського мистецтва», «Буковинське мистецтво», «Український старовинний портрет» (у співавторстві)².

Внесок цього вченого в дослідження історії та культури рідного краю досі лишається недостатньо вивченим, а тому й неналежно поцінованим. Із дослідників, які писали про його життя і творчість, слід назвати О. Дорошкевича³, А. Середу⁴, Л. Биковського⁵, Г. Лукомського⁶, Є. Сіцинського⁷, С. Єфремова⁸, І. Удріс⁹, В. Афанасьева¹⁰, В. Ханка¹¹. Присвятив йому свої спогади В. Січинський¹², згадували у своїх працях М. Грушевський¹³, Д. Дорошенко¹⁴, О. Лотоцький¹⁵ та ін.

У Державному архіві Хмельницької області (м. Хмельницький; далі – ДАХО) зберігаються деякі рукописні та друковані ма-

теріали, що стосуються останнього періоду життя К. Широцького¹⁶. Хронологія документів обмежена десятима числами липня 1918 р. – двадцятими числами вересня 1919 р., тобто трохи більше як п'ятнадцятьма місяцями. Порівняно незначне й число одиниць збереження (у межах двох десятків). Серед них – листи Широцького до Івана Огієнка, на той час професора, ректора щойно визначеного, а невдовзі й організованого (22 жовтня 1918 р.) Кам'янець-Подільського державного українського університету, автобіографія (Curriculum vitae) та доданий до неї перелік праць, а також інші документи (прохання, заява, доповідна записка, свідоцтво, телеграми). Однак вони напрочуд змістовні. З них дізнаємося про конкретні факти з біографії Широцького. Та головне, вони доносять до нас настрої, душевний стан ученого, його прагнення труда й творчості, риси його людської вдачі, зокрема ставлення до близьких та колег, а також – ставлення до нього деяких очільників національного поступу початку ХХ ст. З них виразно постає вся трагічність долі цього видатного українця, який відійшов у вічність ще будучи молодим, так і не зреалізувавши себе сповна.

Документи, які пропонуємо увазі читачів, виструнчені за хронологією подій. Граматичні особливості мови текстів оригіналів збережено майже повністю, за винятком окремих незначних поправок. Окремі нерозшифровані слова, дати, а також позначення штампів та печаток, скорочення супроводжуються примітками в квадратних дужках. Матеріали – переважно рукописні, але є між ними й друковані на машинці та, у двох випадках, телеграфським способом. У публікації ця різниця виявлена курсивом, який застосовано для відтворення рукописних текстів (у тому числі й різних написів, зокрема дат, підписів на друкованих документах)*.

* Автори висловлюють вдячність С. Білоконю за інформаційну та методичну допомогу в підготовці публікації до друку.

ВАСИЛЬ ГОРБАТЮК, РОСТИСЛАВ ЗАБАШТА. ДО ЖИТТЄПИСУ КОСТЯ ШИРОЦЬКОГО...

1. Кость Віталійович Широцький – Івану Івановичу Огієнку. 15 липня 1918 р. **
«15-VII-18 р.

Вельмиповажаний Іване Івановичу!

Мені дуже ніяково і прикро турбувати Вас, надміру заклопотаного різними справами, але без того я не обійдусь. Мене в деякій мірі обходить справа Кам'янецького університету. А саме – я не одмовився би, коли б то можна було, взяти там виклади по історії мистецтва. Річ у тім, що у Кам'янці жиє і мій батько, там же ж я й учився в духовних школах... Одначе, я нині, пробуваючи в глухому закутку Поділля і не маючи жадних стосунків з Київом, бо того боронить занадто прикрий стан мого здоровля, не можу ні звідки довідатися про то, чи буде Кам'янецький Університет жити і чи буде оголошено який конкурс для будучої „професури”. В надії, що Вам се близько відоме, я нині і вдаюся до Вас з проханням – колись повідомити мене про сі інтересні мені справи... З Київом, власне, я би не хотів поривати, але там я не маю звідки жити. Свою посаду в Міністерстві освіти я залишив через недугу і тепер хотів би взятися лиш за науку. Коли не у Києві, то в Кам'янці, де для мого фаху можливість працювати мається. У Києві я не можу зоставатися й тому, що наш в.ш. Григорій Григорович проти мене веде цілу кампанію. Але того я не буду торкатися і згадую про се лише для того, аби Ви бачили, що моя охота попасти з Києва в Кам'янець (або й назад до Петербургу – коли би там лиш залишилися старі відносини) має деякі підстави. Не кажу вже про цінність для мене близького до Кам'янця положення Буковини з нерозслідуваними пам'ятками штуки церковної й нецерковної.

Щиро прошу Вас, не гніваючись на мене за сі турботи, віддати колись лише одну хвилину часу мені і написати – дати пораду, яким чином попадати в Кам'янець. Я ж буду за се завше мати приємну повинність чимось служити Вам.

З правд. поваж. К. Широцький.

Адреса: м. Ладижин на Под.

с. Білоусівка».

ДАХО, ф. р-582, оп. 2, спр. 1, арк. 84–85.

2. Кость Віталійович Широцький – Івану Івановичу Огієнку.
[Друга половина/кінець липня (?) 1918 р.]

«Вельмиповажаний Іване Івановичу!

Я знов наслідуюся Вас турбувати. Ви були такі ласкаві в той раз, як я до Вас звертався, що то надає мені тої сміливости і на сей раз. Прохання своє з *Curric. Vitae* та списом праць я надсилаю на Ваші руки, а не до міністерства і то з тих причин, що наважився цілковито віддатися на Вашу волю. В той саме час, як Ваш лист до мене йшов, а йшов він дуже довго, мій батько якраз покинув свою посаду в Кам'янці і мене що називається залишив без ґрунту. У мене виникає питання про заробітки в тім місті: у Києві їх можна мати, а в Кам'янці ні, жити ж якось треба. Для того я, не минаючи й наукових вигод, мав би все-таки більше охоти залишитися в Києві. Я тільки не знаю, на яких правах існуватиме наш університет і чи буде в нім одна катедра мистецтва (світового), чи й друга ще – українського мистецтва. В останньому разі я міг би виставити свою кандидатуру й в Києві. Може, се було б і „дерзостю”, але ж я маю добрі рекомендації й у мене готова дисертація, котрої не можна друкувати лише з тихничних причин. Кам'янець мене тягне яко вже-який мірі родинне місто, зв'язане з Чернівцями та Львовом, де є наукові засоби, а Київ є сам столицею з надіями на запровадження в ньому великих бібліотек і т.п. До stolичного життя я звик у Петербурзі; я жив теж в інших великих містах за кордоном. Чогось стає страшно замурувати себе в Кам'янці. Через те, не відкидаючи остаточно гадки про

** Дати в документах вказані за старим стилем.

АРХІВ

Кам'янець, який трохи згубив для мене ціну після виїзду звідти моїх родичів, я зважуся йти туди лише в тому разі, якщо немає жадної надії чи можливості влаштуватися незалежно у Києві в університеті. Маючи до Вас цілковите довірря й вірячи в таке ж до себе з Вашого боку, я прошу Вас моє прохання або залишити у себе, або подати до ради професорської в залежності від того, є чи нема можливості дістати аналогічну Кам'янецької посаду в Київському університеті. Я знаю, що я докучаю Вам, обтяженому працями, сими своїми справами й своїм крутіством, але да-ле Бі у мене через мою нелюдиму, дику вдачу немає знайомих ні одного з наших професорів, окрім Григор. Григ. Павлуцького, котрий, їй же Богу, зустрів мене у Києві надто вороже. Одначе, я проти нього нічого не маю, а як би мав, то вже б виявив се там, де була до того можливість. Якщо мої докуки Вам справді бридкими здадуться, то я не буду в претенсії навіть, коли Ви мою справу й зовсім занехаєте. Тоді я залишуся у Києві й прожину сяк-так без університету. Але се, я надіюся, Ви зробите лише в якомусь скрайньому випадкові. Взагалі, все припоручаю Вам, а коли здоровля мені стане (я поправляюся дуже поволи). То за кількоро днів може й сам приїду до Києва. Тоді Вас від того клопоту увільню.

Вибачте за турбовання. Міцно стискаю Вашу руку і дякую за відповідь.

Відданий Вам К. Широцький».

Там само, ф. р-582, оп. 2, спр. 1, арк. 86–88.

3. Кость Віталійович Широцький – раді професорів Українського університету в Києві. [Середина серпня 1918 р.]¹⁷.

*«До ради Професорів
Українського Університету у Києві
приват доцента Петербурзького й
Українського Київського Університетів
Костя Широцького*

Прохання.

Маючи з походження свого давню прихильність до рідного мені Поділля і бажаючи працювати в новому Кам'янецькому університеті з свого фаху – історії штук (мистецтва), прошу Хвальну Раду професорську призначити мене на відповідну посаду в згаданому Університеті. При сьому долучаю своє curriculum vitae та спис видрукованих праць.

Кость Широцький.

м. Ладжин на Под. почт. скринька № 3».

[У верхньому лівому куті аркуша міститься резолюція, писана навкоси:

«15-VIII 1918

Призначити п. д.

Э. професора

[останній четвертий рядок містить нерозбірливий підпис. – В. Г., Р. 3.]».

Там само, ф. р-582, оп. 2, спр. 1, арк. 79.

«Curriculum vitae

Костянтин Вітальович Широцький. Похожу з старого українського роду Шеїчів-Широцьких. Народився в с. Вільшанці Ольгопільського пов. на Поділлю року 1886, травня 26-го в родині священика¹⁸. Нижчу освіту дістає при батьках. По укінченю теологічних клясів Подільської духовної семінарії та артистично-промислової школи у Кам'янці року 1906 вступив до Петербурзького університету на історично-філологічний факультет; рівночасно вчився на Археологічному інституті, який скінчив р. 1910. Університетську науку завершив у 1912 р. з дипломом I ступеня і був залишений при університеті яко магістрант по кафедрі історії та теорії штук. Тоді ж був прийнятий в дійсні члени (колишнього імператорського) Археологічного товариства, де

ВАСИЛЬ ГОРБАТЮК, РОСТИСЛАВ ЗАБАШТА. ДО ЖИТТЄПИСУ КОСТЯ ШИРОЦЬКОГО...

завідував музеєм до 1917 року. Року 1911, 1912, 1913 з доручення Археологічної комісії брав участь в розкопках скитських та слов'янських городищ в Новгородщині та біля Немирова й Ташлика на Поділю. Тоді ж відбув декілька екскурсій по Росії й Україні для збирання матеріалів для музею імени Олександра III в Петербурзі. Року 1915-го був відділений до Археологічної комісії для догляду й розроблення щоденників і річей, добутих розкопками арх. Милєєва у Києві. Того ж року відбув до колишніх Візантійських країв та до Італії для студій над римськими та старохристиянськими старожитностями. Восени 1915 року магіструвався і весною того ж року був зачислений до складу приват-доцентів Петроградського університету. Літом 1917 р. відбув наукову екскурсію по Галичині й Буковині. Восени того ж минулого року був прийнятий в склад лекторів Українського університету в Києві, де й викладав в весняному півріччі курс історії українського мистецтва в віках XII–XV-му.

К. Широцький»¹⁹.

Там само, ф. р-582, оп. 2, спр. 1, арк. 80.

«Спис друкованих праць

- Надгробні хрести на Україні. Львів. 1907 р.
Несколько словъ о рождественскихъ обычаяхъ. Кам.-Под. 1907.
Різдвяні свята на деяких пам'ятках староруського мистецтва. Київ. 1908 р.
Подольськія “колядки” и “щедрівки”. Кам.-Под. 1908 р.
Дещо з української іконографії. Київ. 1908 р.
Черты античной и древне-христiанской живописи на украинскихъ писанкахъ. Кам.-Под. 1909 р.
Псковські вражіння. Київ. 1909 р.
Народныя поверія о буднихъ дняхъ недели. К.-Под. 1910 р.
Дещо з української творчості артиста-маляра Василя Тропиніна. Львів. 1910 р.²⁰
Зносини України з Венецією в 1650 р. Київ. 1910 р.
Покорщина. Київ. 1911 р.
Ломоносов jako художник. К. 1911 (й російський переклад в „Искусстве”)
Релігійні мотиви в картинах Шевченка. Львів. 1911 р.
Немирівське городище. Київ. 1911 р.²¹
Выставка Ломоносов и Елизаветинское время.²²
Пробування Ломоносова на Україні. Київ. 1911 р.
Національное искусство и задачи искусства на Украйнь. Москва. 1912 р.
Расписная пасьяка. Кам.-Под. 1912 р.
На руїнах Бакоти. Київ. 1912 р.
Староруський некрополь (у Києві на Звіринці). Київ. 1912 р.²³
Мотивы украинского орнамента. Москва. 1913.²⁴
Артист-маляр Ів. Сошенко. Київ. 1913 р.
Mažerpa aetat 70. Київ 1913 р.
Дещо про художню обстанову старого українського театру. Київ. 1913 р.
Очерки изъ истории декоративного искусства Украйны. Ч. I. Внутреннее убранство украинского дома. К. 1914 р.
Гравюри Т. Шевченка. М. 1914 р.
Шевченко jako ілюстратор. Петербург. 1914 р.
Ілюстратори творів Т. Шевченка. Київ. 1914 р.²⁵
Портрети, роблені Т. Шевченком. К. 1914 (і переклад в “Искусстве” за 1914 р.)²⁶
Шевченко-художникъ. С. Петербург. 1914.
Жизнь и произведения Григория Левицкаго. К. 1914.²⁷
Скульптуры Т. Шевченка. К. 1914.
Заняття Шевченка старовиною. К. 1914.²⁸

АРХІВ

- “Русалки” – картина Шевченка. К. 1914. ²⁹
“Сама собі господиня”. Офорт Шевченка. Львів. 1914. ³⁰
Типографское искусство на Руси. Кам.-Под. 1915.
“Туреччина” в картинах Шевченка. Петербург. 1915. ³¹
Українське малярство XVII в. Київ. 1915.
Софійській соборъ въ Полоцькь. С. Петербург. 1915.
Білоусівська церква. Одеса. 1915 р.
Карикатури Т. Шевченко. К. 1915 р.
Дім І. Котляревського у Полтаві. К. 1916 р. ³²
Відділи “искусство” въ виданю Задруги “Галичина, Буковина, Угорська Русь” й
“Украинский вопросъ”.
Брюлловъ и Шевченко. М. 1916. ³³
Пам’ятки старовиноного мистецтва у Полоцьку. К. ³⁴
Галичина. (Баладыженко). С.П. 1916. ³⁵
Буковина (Баладыженко). С.П. 1916. ³⁶
Кієвъ. Київ. 1917.
Ведмедники. К. 1918.
Церковний обряд на Україні. Київ. 1918.
Музика й спів на Україні. К. 1918 р.
Історія українського мистецтва. Т. I і II (друкується).
Хто був автором пляну з “Τερατοῦρημα” А. Кальнофойського? (друкується).
Начерки з історії української культури в I й II т. (друкується).
Історія виученя староукраїнського мистецтва (друкується)» ³⁷.
Там само, ф. р-582, оп. 2, спр. 1, арк. 82–83.

4. Кость Віталійович Широцький – Івану Івановичу Огієнку. 27 серпня – 10 вересня 1918 р.

«27/10 VIII–IX 1918 р.
м. Кам’янка на Под.

Вельмиповажаний Іване Івановичу!

Я знов звертаюся до Вас, яко Ректора Кам’янецького Університету. Яко призначений туди ж саме, я маю потребу знати, коли має розпочатися навчання і чи є вже студентство. Я знаю, що Ви відповісте мені циркуляром Міністерства про початок науки в школах на початку вересня, але мене інтересує не формальний, а фактичний стан річей. Бо я саме тепер перехожу курс лікування виноградом у м. Кам’янци (на Поділлю ж) і для мене кожен зайвий день є дуже важливим. Що я був хворий, Вам то напевне відомо. Тепер я зачав поправлятися і хотів би прибути до Кам’янця трохи дужчим, щоби справді енергійно взятися за будовання катедри мистецтв. До того я маю вже деякі пляни і в свій час в міру потреби й можливости буду Вам ними клопотати. Що я не їду до діла сам і зараз — зрозуміло: в університетах академічне життя, власне, виклади, у нас завше зачиналися від половини вересня (ст. ст.), а то й пізніше, тому, уважаючи на звичай (не скажу щоби добрий), ще хочу зачекати від Вас якогось повідомлення. Прибуду, коли скажете, і негайно.

Ще мене цікавить справа переїзду з Києва. Там я маю частину бібліотеки, збірку образів та картин і всяке инше добро. Чи буде яка можливість без особливих перешкод забрати то до Кам’янця?

Бувайте здорові. Вибачте, що без кінця клопочу Вас і без мене обтяженого всякими справами.

З поваж. застаю Ваш щирожичливий і завше готовий до послуг К. Широцький.

ВАСИЛЬ ГОРБАТЮК, РОСТИСЛАВ ЗАБАШТА. ДО ЖИТТЄПИСУ КОСТЯ ШИРОЦЬКОГО...

На всякий випадок подаю до відомості, що протягом цього року буду викладати два курси – оден з загальної історії sztuk, а другий – з українського мистецтва:

I. Історія клясичного мистецтва. 2 год.

II. Українське мистецтво великокнязівської доби. 2 год.

Дні й години по згоді з слухачами, або в залежності від загального розпису і запасу аудиторій.

Зараня прошу хоч пару вільних кімнат лишити для кабінету sztuk.

Моя адреса: с. Кам'янка на Под. дім № 57. А. Кабак, для мене.

(або м. Ладизин; звідти мені пересилають усе, що надходить на моє ім'я)».

Там само, ф. р-582, оп. 2, спр. 1, арк. 90–91 зв.

5. Кость Віталійович Широцький – [Івану Івановичу Огієнку]. 1 жовтня 1918 р.

«Панові

*Ректорові Державного Українського
Університету в Кам'янці на Поділля*

*Професора того ж університету
К. Широцького*

Заява

Маю честь повідомити Вас, Високий Пане Ректоре, що через свою недугу я не можу приступити до викладів з історії мистецтв на історично-фільольогічному факультеті, а тому ласкаво прошу о відпустку для поправлення свого здоров'я.

1. X - 1918 р.

м. Кам'янець-Подільський

К. Широцький».

Там само, ф. р-582, оп. 2, спр. 1, арк. 100.

6. Кость Віталійович Широцький – Івану Івановичу Огієнку. 7 січня 1919 р.

«Вельмиповажаний Іване Івановичу!

Одержавши Ваше повідомлення про потребу з'явитися до Університету 28 січня, подбаю, щоби до того термину бути на місці, але чи справді буду – за те не ручуся, бо хто його знає, який я тоді буду і яка буде їзда. Курсів моїх буде два – по історії клясичного мистецтва (2 год.) і староукраїнського мистецтва Київської доби (2 год.). Окрім того я хотів би хоч 1 год. на тиждень проводити практичні роботи – ознаємлення з українською артистичною старовиною, не семинарий, а просеминар, розуміється, коли будуть охочі. Такі вправи я бажав би потрібним повести для того, щоби після них охочі могли приступити до семінарських праць, а також до збирання предметів до університетського кабінету sztuk. Про це дуже просив би повідомити студентів. Так чи инакше лекції й практичні вправи провадитимуться.

До побачення. Привіт

ш. п.п. Товаришам.

З правдив. поважанням

зостаю К. Широцький.

7. I. 1919.

Ладизин, Білоусівка на Под.»

Там само, ф. р-582, оп. 2, спр. 1, арк. 92–93.

АРХІВ

7. Кость Віталійович Широцький – Івану Івановичу Огієнку. 15 січня 1919 р.
«15. I. 1919.

Вельмиповажаний Іване Івановичу!

Моїм ріжним справам до Вас немає кінця. Отце я й батьки виражаємо з дому до Кам'янця мого меншого брата – учня Кам. Подільської духовної семинарії – 2 кл. Вам напевне відомо вже який напрямок має наука й виховання в тій школі — власне там нема жадної науки, а лише духове та національне калічення молодих людей. Отож ми вирішили забрати брата з дух. семинарії й, користуючись тим, що Кам'янецька гімназія для дорослих оповістила приймання учнів в цім півріччі, відіслати його туди – діставати разом і українське виховання, і добру освіту. Одначе у нас є деякі сумніви – чи не даремне брат туди їде – одне, що він не зовсім дорослий (має 15 років), а друге – їде без документів, котрі переховуються у семинарії, а семинарія, як то відомо, ніколи з легкою душею їх не віддає своїм невдячним вихованцям. Ото ж я й насмілююся Вас, яко начальника гімназії для дорослих, просити врятувати мого малого брата з тої семинарської темниці та багництва, давши йому ту чи иншу можливість вступити до гімназії. По своїй освіті він певне міг би бути прийнятим на 2-й курс і коли би в чім відставав від своїх колег, то я вже сам подбаю, щоби його підігнати. Мені від серця жалко хлопця. Семинарія в свій час мені зопсувала багато крови, згубила мені середущого брата, а тепер і найменший там поневіряється, дякуючи заскоружлості „попівського” думання моїх родичів. Але родичів нині я переміг і заб... [слово нерозбірливе. – В. Г., Р. 3.] перемогти можливі перепони з боку самої гімназії. Щиро прошу Вас ще раз допомогти мені і моєму братові Степанові. Сам я буду у Кам'янці вчасно на 28 січня. Нині або завтра виїзду до Києва забрати звідти деякі матеріали для оповіщених мною викладів.

Був. здорові. Ваш щирозичливий і завше готовий до послуг К. Широцький.

Р. С. Прохання братове пішло поштою поки що без документів – лиш з платою за науку».

Там само, ф. р-582, оп. 2, спр. 1, арк. 94–95.

8. Віктор Вікторович Дубянський – Івану Івановичу Огієнку. 15 січня 1919 р.

«Вх. 31. У.Н.Р.

МІНІСТЕРСТВО

Народної Освіти

департамент

від. Вищої Школи

Січня 15 дня 1919 р.

№ 46³⁸

П. РЕКТОРОВІ КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО УКРАЇНСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Маю честь повідомити, що резолюцією п. Товариша Міністра Освіти від 6. I. 1919 р. затверджено постанову Професорської Ради від 30. XI. 1918 р. про відпуск професора К. Широцького на два місяці, цеб. то до кінця осіннього семестру 1918 р.

За Директора Департаменту

Професор

В. Дубянський

Діловод

А. ... [підпис нерозбірливий. – В. Г., Р. 3.]».

Там само, ф. р-582, оп. 2, спр. 1, арк. 96.

ВАСИЛЬ ГОРБАТЮК, РОСТИСЛАВ ЗАБАШТА. ДО ЖИТТЄПИСУ КОСТЯ ШИРОЦЬКОГО...

9. Кость Віталійович Широцький – Івану Івановичу Огієнку. [Друга половина/кінець січня (?) 1919 р.].

«Високоповажаний Іване Івановичу!»

Цю записочку передасть Вам мій брат Степан, котрого я й батьки мої посилаємо до Кам. Под. української гімназії. Дотепер він був учнем Кам.Под. Духовн. Семинарії і далі йому в тім багні залишатися не можна: даремна страта сили, гроший і часу. Прошу Вас ласкаво не відмовтеся приймати його до гімназії для дорослих: будете мати учня сумирного і усердного. Вже про то я сам подбаю. З братом мав прибути до Кам'янця я сам і був би там з ним якось покерувався, але на минулому тижні зо мною трафився оден з припадків, про котрі я Вам писав – небувалої сили. Я вмирав, але мене відходили й нині ще я в такому стані, що через хату перейти не могу. От тому я не зміг виїхати з своїм братом і маю через те потребу комусь його припоручити, за тим часом хоч, поки я не зможу прибути. Ласкаво прошу Вас допоможіть йому лишитися в гімназіяльному інтернаті і ще прошу прийняти до гімназії без документів, котрі переховуються в дух. Семинарії, яка не так то охоче їх зараз видасть. Зо мною ж робіть що хочете – штрафуйте, викидайте з університету – не буду в претензії. Грко мені Вас підводити. але ж то не я підвожу, а моє тяжке лихо, що тримає мене на селі у незвичайно тяжкій, неприємній обстанові. Лікар рішучо заборонив мені в ближчі дні виходити з дому. Не то що виїздити. Та ще в таку бездорожню пору; а що робити. Я таки поїду й навіть через брата пересилаю частину своїх матеріалів. Страшить мене, що не знайду собі відповідного мешкання, де б міг оселитися з братом і мамою, боюсь за все, але хоч на смерть, а таки з'явлюся на ваші очі. Я маю таке переконання, що моїй слабості не вірять, що бачать у мені симулянта та дармоїдника. Як би ви знали, як це тяжко відчувати. Хочеться мені взнати, що Ви не так дивитеся на мою справу. Коли ж помиляюся, то знов кажу, не буду і капочку в претензії, якщо мене з своєї колегії викинете, якось проживу й далі чесно. Бувайте здорові. Прошу Вас ради моєї немочи – допоможіть моєму малому братові.

З щирою пошаною Ваш доброжичливець
К. Широцький».

Там само, ф. р-582, оп. 1, спр. 13, арк. 20–21.

10. Кость Солуха – Костю Віталійовичу Широцькому. 12 вересня 1919 р.

«Свідоцтво

Дано Професорові Кам'янецького Державного Українського Університету Костеві Широцькому в тім, що він є хорий на туберкульоз кишкового тракту (...) [у дужках діагноз латинкою. – В. Г., Р. 3.]. Через хворобу він не може приступити до виконання службових обов'язків. Хвороба потребує довгочасної спеціальної курації.

12 Вересня 1919 року м. Кам'янець-Под.

[кругла печатка з написом: Лікар Кость Солуха. – В. Г., Р. 3.] Лікар Університету К. Солуха».

Там само, ф. р-582, оп. 2, спр. 1, арк. 98.

11. Іван Іванович Огієнко – Міністерству Народної Освіти. [12(?) вересня 1919 р.]³⁹

«До Міністерства Народної Освіти

[число дня не доступне. – В. Г., Р. 3.] вересня 1919 р.

№ 1777

Професор Кам'янець-Подільського державного українського університету Кость Широцький користувавшийся відпуском до кінця осіннього семестру 1918 року, після закінчення відпуску не явився до виконання своїх обов'язків.⁴⁰

АРХІВ

Додаючи до цього копію свідоцтва п. лікаря Університету К. Солухи про хворість професора Широцького, на підставі ст. 764 „Устава о службѣ” маю за честь ласкаво прохати продовжити професорові К. Широцькому відпуск до кінця осіннього семестру 1919 р. з правом одержувати належну по посаді плату, або, коли не можливо, дати йому матеріальну допомогу.

Додатки: копія свідоцтва, видана п. університетським лікарем К. Солухою про хворість професора К. Широцького 2) копія відношення.

Ректор університету, професор

Секретар правління

М.Н.О.

від 15 січня 1919 р.

за № 46

[останній рядок містить нерозбірливий підпис. – В. Г., Р. З.]».

Там само, ф. р-582, оп. 2, спр. 1, арк. 102.

12. Родина Костя Віталійовича Широцького – Івану Івановичу Огієнку, [13(?) вересня 1919 р.].

«ТЕЛЕГРАФЪ ВЪ ⁴¹

КАМ'ЯНЕЦЬ/ПДЛСК ЛАДЫЖИНА: 7. 25. 14/9, 8, 50, СРОЧНАЯ

КАМ'ЯНЕЦЬ/ПДЛСК УНИВЕРСИТЕТ РЕКТОРУ

УБИТА ГОРЕМ РОДИНА ПРОФЕСОРА КОНСТЯНТИНА ШЕРОЦЬКОГО СПОВИЩАЄ ПРО СМЕРТЬ ЯКА ПОСТИГЛА ЙОГО ПИСЛЯ ТЯЖКОЙ НЕДУГИ ТРИНАДЦЯТОГО ВЕРЕСНЯ ВИСИМ ГОДЫН ВЕЧЕРА.

Осиротілій родині висловлюю своє щире співчуття з приводу великої втрати.

Ректор Університету Огієнку».

Там само, ф. р-582, оп. 2, спр. 1, арк. 109.

13. Ісаак Прохорович Мазепа – Івану Івановичу Огієнку. 16 вересня 1919 р.

«У.Н.Р.

Голова Ради

Народніх Міністрів

Вересня 16 дня 1919 р.

№ 783

м. Київ [назву міста закреслено. – В. Г., Р. З.]

м. Кам'янець-Под. ⁴²

ДО ВИСОКОПОВАЖНОГО ПАНА РЕКТОРА
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
УКРАЇНСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

З приводу несподіваної смерти Професора КОСТЯ ШИРОЦЬКОГО, могого шкільного товариша по Університету і найкращого приятеля, який знаний мені був яко людини високої науки і культури, чистого як хрусталь характеру, високого патріотизму і яко видатний громадський діяч, вважаю своїм сумним обов'язком переслати на Ваші руки, Високошановний Пане Ректоре, свій глибокий жаль і співчуття.

Хай буде земля пухом НЕВТОМНОМУ ТРУЖЕНИКОВІ НА УКРАЇНСЬКІЙ НАЦІОНАЛЬНІЙ НИВІ.

ГОЛОВА РАДИ НАРОДНІХ МІНІСТРІВ *І. Мазепа».*

Там само, ф. р-582, оп. 2, спр. 1, арк. 103–103 зв.

ВАСИЛЬ ГОРБАТЮК, РОСТИСЛАВ ЗАБАШТА. ДО ЖИТТЄПИСУ КОСТЯ ШИРОЦЬКОГО...

14. Симон Васильович Петлюра, Андрій Гаврилович Макаренко – Івану Івановичу Огієнку. [16(?) вересня 1919 р.]

«Т Е Л Е Г Р А М А.

ДО ПАНА РЕКТОРА КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Немає слів, щоб вимовити безмежний жаль від незамінної втрати в особі любого сина України проф. Широцького – славетного вченого та захватного дослідника прекрасної старовини нашого розкішного Рідного Краю.

Прошу Вас і Професорську Раду Університету прийняти моє глибоке, сердечне співчуття. Ч. 2590

ГОЛОВНИЙ ОТАМАН
ВІЙСЬКА УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ *Петлюра*
Член Директорії А. Макаренко.
Там само, ф. р-582, оп. 2, спр. 1, арк. 106.

15. Іван Іванович Огієнко – [Симону Васильовичу Петлюрі, Ісааку Прохоровичу Мазепі]. 22 вересня 1919 р.

«До п. Головного Отамана військ Української Народної Республіки
п. Голови Ради Міністрів

22 вересня

Від імени професорської ради і свого особистого щиро дякую Вам, Високоповажні п. Головний Отамане військ Української Народної Республіки, п. Голова Ради Міністрів, за співчуття з приводу передчасної смерті професора Костя Широцького. Ця втрата особливо відчувається зараз, коли Український Університет в Кам'янці-Подільському залишився єдиним огнищем на цілу Україну, де цвіте наша рідна культура. Але Ваша високоавторитетна моральна підтримка дає Університетові сили не покладати рук і з вірою в кращу будучину нашого народу працювати на користь рідного краю.

Ректор Університету І. Огієнко»⁴³.

Там само, ф. р-582, оп. 2, спр. 1, арк. 108.

¹ Три останні видання здійснені К. Широцьким у співавторстві з П. Балицьким (див.: *Биковський Л.* Бібліографія праць К. В. Широцького // Збірник секції мистецтв. – К., 1921. – І. – С. 140).

² *Биковський Л.* Зазнач. праця. – С. 137–144.

³ *Дорошкевич О.* Проф. Кость Широцький // Вільна українська школа. – 1919–1920. – Ч. 1–3. – С. 62–63.

⁴ *Середа А.* † Кость Віталієвич Широцький // Збірник секції мистецтв. – К., 1921. – І. – С. 126–130.

⁵ *Биковський Л.* Зазнач. праця.

⁶ *Лукомскій Г.* Вънок на могилу пяти дьятелей искусства. – Берлин, 1921 (див.: *Стара Україна.* – Л., 1925. – VII–X. – С. 159).

⁷ *Сіцинский Е.* Биографические справки о деятелях г. Каменец-Подольского и Подолии. Авторская рукопись. 19 січня-квітень 1928 р. – Кам'янець-Подільський міський державний архів, ф. р-3333, оп. 1, спр. 33, арк. 85; *Сіцинський Є.* Праці К. В. Широцького по історії українського мистецтва. – Кам'янець-Подільський міський державний архів, ф. р-3333, оп. 1, спр. 33, арк. 94.

⁸ *Грушевський М., Єфремов С.* Заслужені для української науки і українознавства діячі, що померли в рр. 1918–1923 // *Україна.* – К., 1924. – Кн. 3. – С. 190.

⁹ *Удріс І.* Щодо наших національних форм... // *Образотворче мистецтво.* – 2000. – № 3–4. – С. 21.

¹⁰ *Афанасьєв В.* Черпаючи з життєдайних джерел // *Народне мистецтво.* – 2002. – № 3–4 (19–20). – С. 50–52.

¹¹ *Ханко В.* Кость Широцький // *Образотворче мистецтво.* – 2005. – № 1. – С. 90.

¹² *В. С[ічинський].* Кость Широцький. (Спомини з нагоди шестих роковин смерті) // *Стара Україна.* – Л., 1925. – VII–X. – С. 157–159.

¹³ *Грушевський М.* Спомини // *Київ.* – 1989. – № 9. – С. 116, 145.

¹⁴ *Дорошенко Д.* Історія України 1917–1923 рр. – Ужгород, 1932. – Т. I: Доба Центральної Ради. – С. 414; *Ужгород, 1930.* – Т. II: Українська Гетьманська Держава 1918 року. – С. 359.

¹⁵ *Лотоцький О.* Сторінки минулого. – Варшава, 1932. – Ч. 2. – С. 51, 67, 68, 122, 325, 354.

АРХІВ

¹⁶ Державний архів Хмельницької області, ф. р-582, оп. 1, спр. 13; оп. 2, спр. 1.

¹⁷ Прохання автором не датоване. Орієнтовною часовою віхою виступає дата резолюції – 15 серпня 1918 року.

¹⁸ Цікаво знати, що Костянтин Віталійович – онук тієї Марії Княгиницької, яку в час навчання у Кам'янець-Подільській духовній семінарії покохав Степан Руданський і якій згодом присвятив такі шіроковідомі нині поезії, як «Повій, вітре, на Україну» і «Ти не моя». Вирушаючи до Петербурга навчатися, Руданський заручився згодом Марії на одруження, але після повернення з матір'ю в с. Струнків на Гайсинщині, де колись служив священником її покійний батько, дівчина, піддавшись умовлянням матері, яка опинилася у фінансовій скруті, вийшла заміж за колишнього однокласника С. Руданського богослова І. Квартировича (див.: *Шевчук В.* Із вершин та низин. – К., 1990. – С. 369–370).

¹⁹ Автограф зафіксував лише окремі віхи життєвого шляху вченого. Тим часом багато важливого подають у своїх спогадах про нього батько й син – Євтимій Сіцінський і Володимир Січинський, перший – учитель, другий – учень Костя Віталійовича. Скажімо, В. Січинський зазначає, що «будучи учнем Кам'янецької Семінарії, К. Широцький брав участь у місцевому українському життю, яко молодший член Семінарської Української Громади, що була тоді під проводом Вол. Чехівського. В склад її входили: С. Іваницький, В. Піснячевський, В. Сумневич, П. Богацький та ін. А тому, що ціла “Громада” була в домі проф. Є. Сіцінського, то і К. Широцький ще молодим учнем частенько заходив до Є. С., ведучи з ним довгі розмови по археології та українському мистецтву» (див.: *В. Січинський*]. Кость Широцький. (Спомини з нагоди шести років смерті). – С. 157). Тож цілком закономірно, що й перші статті К. Широцького з'явилися в часописах, які видавав і редагував Євтимій Сіцінський – «Подольські Епархіяльні Вѣдомости» (1904–1906 рр.) та «Православная Подолія» (1907–1913 рр.).

Доля звела автора споминів тісніше з К. Широцьким у Петербурзі. «Тихий, спокійний, делікатний по своїй вдачі і лагідний в поведженню з людьми, К. Ш. в той же час відзначався сміливістю і твердою рішучістю у своїх замірах не тільки на полі чисто-науковому, але і в громадській діяльності. Переконалий український самостійник і радикальний у питаннях соціальної природи, не терпів компромісів з російською владою і вірив лише в революційний шлях української боротьби» (Там само). Широцький брав активну участь у діяльності українських громад і гуртків («Науково-Просвітне Товариство», «Гурток Українознавства при Петербурзькому Університеті», «Українська Громада»), викладав історію українського мистецтва на нелегальних українських університетських курсах «Наша шко-

ла». Близькі дружні стосунки він мав з архітектором Дмитром Дяченком, який згодом став директором Українського Архітектурного Інституту в Києві, з видатним антропологом Хведором Вовком.

Із вибухом грудневої революції в Російській імперії на заклик Дмитра Дорошенка й Олександра Лотоцького, які очолили вищий адміністративно-громадський апарат Галичини й Буковини при тимчасовому уряді Керенського, Кость Віталійович поринає у вир громадської праці: стає комісаром Городенківського повіту на Галичині (див.: Там само. – С. 158–159; *Середа А.* Зазнач. праця. – С. 129).

Весною 1918 р. Широцький уже в Києві. Тут він – один з організаторів Секретаріату Освіти, Секції охорони пам'яток старовини й мистецтва, лектор з історії мистецтва в Українському Народному Університеті. А ще ж займався дослідженням археологічних знахідок, отриманих при розкопках Десятинної церкви, брав активну участь в управлінні «Благодійного товариства видання загальнокорисних і дешевих книжок», був одним із фундаторів видавничого товариства «Друкар». Тоді ж випустив у світ путівник «Київ». Книжка (обсягом 364 сторінки з малюнками) подавала багато відомостей про старовинні храми, їх іконопис, археологічні пам'ятки, художні скарби тощо (див.: *Сіцінський Євфимій*. Праці К. В. Широцького по історії українського мистецтва. – Кам'янець-Подільський міський державний архів, ф. р-3333, оп. 1, спр. 33, арк. 94).

Однак, як згадує В. Січинський, «здоровля його було дуже підточене. Ще в Петербурзі, живучи в досить тяжких матеріальних умовах і не дбаючи про себе, нажив по “дешевих їдальнях” катар шлунка; згодом хвороба значно погіршилася, так що К. Ш. примушений був виїхати на село до рідного Поділля до свого старенького батька в Білоусівку» (див.: *В. Січинський*]. Зазнач. праця. – С. 159). Це та Білоусівка Брацлавського повіту, де він зібрав цінний матеріал для великого нариса «Подольские колядки и щедривки», який надрукував 1908 року в газеті «Православная Подолія», де народилася стаття «Білоусівська церква», видрукована в одеському часописі «Основа» (див.: Основа. – 1915. – Кн. II, вересень. – С. 44–59), а також інші праці.

²⁰ Згідно бібліографії праць К. Широцького, укладеної Л. Биковським, стаття вийшла друком 1911 р. у Записках Наукового товариства ім. Шевченка у Львові (т. СIII, кн. III, с. 98–112) (див.: *Биковський Л.* Бібліографія праць К. В. Широцького. – С. 138).

²¹ Згідно бібліографії праць К. Широцького, укладеної Л. Биковським, стаття вийшла друком 1913 р. у київській газеті «Рада» (ч. 168) (див.: *Биковський Л.* Зазнач. праця. – С. 139).

²² Згідно бібліографії праць К. Широцького, укладеної Л. Биковським, стаття вийшла друком 1911 р. (див.: *Биковський Л.* Зазнач. праця. – С. 138).

ВАСИЛЬ ГОРБАТЮК, РОСТИСЛАВ ЗАБАШТА. ДО ЖИТТЄПИСУ КОСТЯ ШИРОЦЬКОГО...

²³ Згідно бібліографії праць К. Широцького, укладеної Л. Биковським, стаття вийшла друком 1913 р. у київській газеті «Рада» (ч. 2) (див.: *Биковський Л.* Зазнач. праця. – С. 139).

²⁴ Згідно бібліографії праць К. Широцького, укладеної Л. Биковським, стаття вийшла друком 1912 р. у московському журналі «Украинская жизнь» (кн. II, с. 64–70) (див.: Зазнач. праця. – С. 139).

²⁵ Згідно бібліографії праць К. Широцького, укладеної Л. Биковським, стаття вийшла друком 1911 р. у київській газеті «Рада» (ч. 147) (див.: *Биковський Л.* Зазнач. праця. – С. 138).

²⁶ Україномовний варіант статті під назвою «Деякі портрети, роблені Т. Шевченком» вийшов друком 1911 р. у київській газеті «Рада» (ч. 76–77) (див.: *Биковський Л.* Зазнач. праця. – С. 138, 140).

²⁷ Повна назва статті: «Жизнь и деятельность Григорія Кириловича Левицкого» (див.: *Биковський Л.* Зазнач. праця. – С. 139).

²⁸ Згідно бібліографії праць К. Широцького, укладеної Л. Биковським, стаття (повна назва – «Заняття Т. Шевченка старовиною») вийшла друком 1911 р. у київській газеті «Рада» (ч. 49) (див.: *Биковський Л.* Зазнач. праця. – С. 138).

²⁹ Згідно бібліографії праць К. Широцького, укладеної Л. Биковським, стаття (точна назва – «Русалки. (Картина Т. Шевченка)» вийшла друком 1914 р. у київському «Літературно-науковому віснику» (кн. II, лютий, с. 282–287) (див.: *Биковський Л.* Зазнач. праця. – С. 140).

³⁰ Згідно бібліографії праць К. Широцького, укладеної Л. Биковським, стаття (повна назва – «Сама собі в хаті господина (Про картину Т. Шевченка)») вийшла друком 1911 р. у Записках Наукового товариства ім. Шевченка у Львові (т. СІ, кн. I, с. 101–108) (див.: *Биковський Л.* Зазнач. праця. – С. 138).

³¹ Точна назва статті виглядає так: «Туреччина в картинах Тар. Шевченка». Вийшла друком у «Збірнику пам'яті Тараса Шевченка (1814–1914)» (К., 1915, с. 91–98) (див.: *Биковський Л.* Зазнач. праця. – С. 140).

³² Згідно бібліографії праць К. Широцького, укладеної Л. Биковським, стаття вийшла друком 1913 р. у київській газеті «Рада» (ч. 247) (див.: *Биковський Л.* Зазнач. праця. – С. 139).

³³ Згідно бібліографії праць К. Широцького, укладеної Л. Биковським, стаття вийшла друком 1913 р. у московському журналі «Украинская жизнь» (кн. II, с. 54–59) (див.: *Биковський Л.* Зазнач. праця. – С. 139).

³⁴ Згідно бібліографії праць К. Широцького, укладеної Л. Биковським, стаття вийшла друком 1916 р. (див.: *Биковський Л.* Зазнач. праця. – С. 141).

³⁵ Повна назва публікації, що побачила світ у Петрограді: «Иллюстрированная история Галичины в кратких очерках» (99, 5 с., 3 рис. в тексті). Баладыженко, точніше К. Баладыженко – це спільне псевдо двох авторів: К. Широцького та П. Балицького (див.: *Биковський Л.* Зазнач. праця. – С. 140).

³⁶ Повна назва публікації, що побачила світ у Петро-

граді: «Буковина. (“Зеленая Русь”) и ея прошлое. Историко-географический очерк» (50 с. з рис. в тексті). Баладыженко, точніше К. Баладыженко – це спільне псевдо двох авторів: К. Широцького та П. Балицького (див.: *Биковський Л.* Зазнач. праця. – С. 140).

³⁷ До цього переліку К. Широцький залучив не всі свої праці, написані до середини серпня 1918 р. Найповнішу з відомих бібліографій праць ученого див.: *Биковський Л.* Зазнач. праця. – С. 137–144.

³⁸ Штамп із записами.

³⁹ Чернетка документа.

⁴⁰ До праці в Кам'янець-Подільському університеті Кость Віталійович приступити так і не зміг.

⁴¹ Після слів «ТЕЛЕГРАФЪ ВЪ» в оригіналі документа зазначені цифрові й буквені позначки, які наразі скорочені.

⁴² Штамп із записами.

⁴³ Київська газета «Промінь» 17 вересня [30 вересня] 1919 року вмістила публікацію «Панахида по К. В. Широцькому», в якій повідомлялося: «Панахида, влаштована десятию українськими науковими й громадськими організаціями та редакціями по своєму колишньому членові й співробітникові проф. К. В. Широцькому, не могла відбутися в призначений час і призначеному місці. Громадськість знайшла двері Андріївського собору зачиненими... Публікацію про призначення панахиди було подано в газети ще вчора 13-го, коли невідомо ще було про ліквідацію української андріївської парафії.

Неможливість вшанувати пам'ять небіжчика тяжко відбилася на настрої громадян, які в великому числі прибували в призначений час до собору і з гирким почуттям образи розходились по домах.

Тим часом якась ініціативна група запросила духовенство до одної української наукової установи і панахида одбулася не в храмі Божому, а в храмі науки, якій присвятив всі свої сили і життя небіжчик» (див.: Панахида по К. В. Широцькому // Промінь. – 1919. – 17 вересня [30 вересня]).

Далі газета повідомляла, що «на панахиді були присутні представники українських літературних кол, діячі мистецтва, педагоги, професори Українського Університету, багато української молоді, товариші небіжчика і багато його земляків, серед яких чимало робітників і селян» (див.: Там само).

Євтимій Сіцінський у біографічних довідках про діячів м. Кам'янець-Подільський і Поділля з гиркотою писав: «Вмер Кость Віталійович Широцький в молодім віці, дуже молодім як для вченого, вмер він власне в такі літа, коли чоловік тільки може осилити науку, свою спеціальну частину безмежної науки і далі може розроблювати ту свою галузь науки і керувати другими по дорозі наукового досвіду» (див.: *Сіцінський Евфимій.* Биографические справки о деятелях г. Каменец-Подольского и Подолии. Авторская рукопись. 19 січня-квітень 1928 р. – Кам'янець-Подільський міський державний архів, ф. р-3333, оп. 1, спр. 33, арк. 85).

SUMMARY

The reader is introduced to the archive documents dealing with the last period of the life of Kost Shyrotskyi (pen name Ladyjenko), (26.05.1886–13.09.1919) – eminent scientist, art, literature and folklore researcher, archeologist, active member of the renaissance movement in Ukrainian culture, schooling and sciences, author of more than 150 works. The proposed materials belong to the State Kamianets-Podilskyi University archive and represent a part of Kchmelnytskyi State Region Archive. The document's chronology (about 20 in number) is limited by the 10-th of July and the 20-th of September, so it is the period of 14 months. They consists of Kost Shyrotskyi letters to

Ivan Ogienko, professor and rector of just organized (October, 22) Kamianets-Podilskyi University, his autobiography (Curriculum vitae) and other documents.

They include much information about concrete facts of Shyrotskyi's life. At the same time they introduce the reader to the atmosphere and problems of this difficult time, reveal the personal features of the scientist, his eagerness to creative work, his relationships with his colleagues, relatives and representatives of the national movement at the beginning of the 20-th century. We clearly can guess all the tragedy of this remarkable Ukrainian, who left this life being not realized.